

تذکرہ
کوہران شب چراغ

گردآوری و تالیف
حسین نصیرباغبان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

- سرشناسه : نصیر باغبان، حسین، ۱۳۶۵ -
- عنوان و نام پدیدآور : تذکره گوهران شب چراغ / گردآوری و تالیف حسین نصیرباغبان.
- مشخصات نشر : تهران: ارمغان تاریخ، ۱۳۹۵.
- مشخصات ظاهری : ۳۱۱ ص.: مصور، نمونه.
- شابک : 978-600-8079-16-3
- وضعیت فهرست نویسی : فیپا
- یادداشت : کتابنامه به صورت زیرنویس.
- موضوع : عارفان -- سرگذشتنامه
- موضوع : Mystics -- Biography
- رده بندی کنگره : BP۲۷۸/ن ۴۶۲ ۱۳۹۵
- رده بندی دیویی : ۲۹۷/۸۹۲
- شماره کتابشناسی ملی : ۴۵۴۸۶۳۰

تذکرہ

کوہران شب چراغ

کرد آوری و تالیف

حسین نصیر باغبان

۱۳۹۵

تذکره گوهران شب چراغ

گردآوری و تألیف	حسین نصیرباغبان
ناشر	ارمغان تاریخ
چاپ اول	تهران، ۱۳۹۵
شمارگان	۱۰۰۰
قیمت	۳۵۰۰۰ تومان
طرح جلد	محمود خانی
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۸۰۷۹-۱۶-۳
چاپخانه	ارمغان

تمامی حقوق برای ناشر محفوظ است

نشانی ناشر: تهران خیابان آزادی خیابان شهیدان برج پنجم واحد سه، کد پستی :

همراه: ۱۳۴۱۹۱۵۵۱۴، همراه: ۰۹۳۶۶۰۶۹۱۲۳ - ۰۹۳۷۸۷۳۲۶۴۸، پست الکترونیک:

armaghan.tarikh@gmail.com

مراکز پخش: تهران: منشور سمیر، آدرس: میدان انقلاب، ابتدای خ کارگر جنوبی، کوچه

رشتچی، پلاک ۱۳، واحد ۴، تلفن: ۶۶۹۴۶۶۵۶

اهواز: کتابخانه هدایت، تلفن: ۰۶۱-۳۵۵۳۰۷۶۱

دزفول: کتابخانه سید عالمشاه، خ انقلاب روبروی آموزش و پرورش تلفن: ۰۹۳۶۶۳۱۲۴۸۱

کتابسرای رشد: ۰۶۱-۴۲۲۴۱۰۱۲

فهرست مطالب

صفحه	موضوع
الف	مقدمه
۱	تذکره گوهران شب چراغ
۳	<۱> شاه کوثر هندی
۵	آثار شاه کوثر هندی
۹	<۲> حاجی میرزا حسین بروجردی
۱۶	<۳> سید عالمشاه هندی
۲۰	<۴> سید اسدالله (شاه) موسوی دزفولی معروفی به کیمیایی
۲۵	<۵> حاشیه بر زندگینامه کاشف دزفولی از دکتر سید موسی گوشه گیر
۲۶	مختصری از زندگانی کاشف
۳۱	تالیفات
۴۰	<۶> شیخ سلیمان عاملی - ره -
۴۲	اولاد شیخ سلیمان
۴۲	<۷> ملا غلامرضا شهبی دزفولی
۴۷	<۸> سید محمدرضا سید بن سید اسماعیل شاهمیر
۵۲	<۹> حاجی عبدالوهاب مرشد دزفولی همدانی
۵۷	تکمله

- ۵۹ <۱۰> آقا سید محمدعلی نجفی دزفولی
- ۶۰ نسب سید محمدعلی نجفی تا امام موسی کاظم (ع)
- ۶۴ اولاد سید محمدعلی نجفی
- ۶۸ <۱۱> باباتقی دزفولی > تکمله دیوان باباتقی دزفولی <
- ۷۱ خرقة ارشاد باباتقی
- ۷۴ سند خرقة تبرک باباتقی
- ۸۵ تکمله زندگینامه بابا تقی
- ۹۳ اشعار نویافته از باباتقی
- ۱۰۵ <۱۲> حاج سید اسدالله گوشه گیر دزفولی
- ۱۱۱ <۱۳> سید مهدی بن سید محمدرضا-ملقب به میرزا جان- >
- > تکمله کتاب خاندان سادات گوشه <
- ۱۱۲ اولاد سید مهدی (میرزا جان)
- ۱۱۷ <۱۴/۱> شجره نامه و زندگی نامه درویش شکرالله کرمانی-ملقب به مشتاقعلی- >
- ۱۲۳ تکمله
- ۱۲۳ <۱۴/۲> منتخبی از اشعار درویش غلامحسین کرمانی
- ۱۲۶ <۱۴/۳> تخمیس غزل درویش شکرالله کرمانی سروده مجنون دزفولی
- ۱۲۸ <۱۵> میر منصورعلیشاه هندی چستی
- ۱۲۹ <۱۶> ملا محمدرضا صباغ دزفولی
- ۱۳۱ <۱۷> سید محمدعلی جعفریان دزفولی
- > تکمله کتاب خاندان سادات گوشه <
- ۱۳۱ تولد و احوالات سید محمدعلی
- ۱۳۳ اولاد سید محمدعلی
- ۱۳۴ کتابخانه سید محمدعلی
- ۱۳۴ نسب سید محمدعلی تا حضرت آدم به قلم خودش
- ۱۳۶ حکایات
- ۱۳۷ کتابشناسی آثار

۱. احسن الدرر
۲. اربعين مسائل
۳. الاذكار المنتخبه
۴. تحفة الابرار فى اذكار المأثوره من الائمة الاطهار
۵. تحفة الانام فى احوال الرسول و اهل بيته الكرام
۶. تحفة المؤمنين
۷. تبصرة قلوب الاعلام فى بعض احكام الاحرام
۸. جامع المتفرقات
۹. جنة الواقيه
۱۰. درر الباقية فى احوال سلاطين صفويّه
۱۱. ربيع الابرار
۱۲. ربيع القلوب
۱۳. زاد السالكين
۱۴. شمل الشمول
۱۵. صحيفه الذاكرين
۱۶. كنز الفوائد
۱۷. كنز الادعيه
۱۸. لآلى المخزون
۱۹. لمعات الفوائد و كشف اسرار المحامد
۲۰. لوايح الافكار
۲۱. نور الانوار و مسير الابرار

۱۸۷ <سيد على مبدأ درويش تهرانى>

سيد مبدأ قبل از سفر به هند

سيد مبدأ در هند

سيد مبدأ پس از بازگشت به ايران

شغل و وجهه ی اجتماعى سيد على مبدأ

۱۶۵

۱۷۱

۱۷۵

۱۷۹

۱۸۵

- ۱۸۶ ارتباط با سلاسل صوفیه
- ۱۸۷ اخلاقیات سید مبدأ
- ۱۸۹ وفات
- ۱۹۰ مشایخ سید مبدأ
- ۱۹۱ نامه سید غفار غفاری به سید نورالدین عادل
- ۱۹۲ مهدویه جمکران قم و محل دفن سید مبدأ
- ۱۹۲ متن وقفنامه مهدویه اشراقیه
- ۱۹۵ مختصری در وصف حضرت آقا سید علی مبدء درویش
- ۲۱۰ <۱۹/۱> سید محمد فیاض دزفولی
- ۲۱۳ <۱۹/۲> قطعه در وصف سید محمد فیاض (رملی) اثر طبع حاج محمدعلی محمدعلی زاده
- ۲۲۰ <۲۰> سید حسن صفوی اهوازی
- ۲۲۱ <۲۱/۱> سید احمد فیاض دزفولی - ره -
- ۲۲۱ تولد
- ۲۲۲ نسب سید احمد تا امام موسی کاظم - علیه السلام -
- ۲۲۲ تحصیلات ابتدایی سید احمد فیاض
- ۲۲۲ تحصیلات وی پس از متوسطه تا اجتهاد
- ۲۲۳ اخلاقیات
- ۲۲۴ اساتید عرفانی سید احمد فیاض
- ۲۲۵ زندگی روزمره و مسائل متفرقه دیگر
- ۲۲۵ فرزندان ایشان
- ۲۲۵ تالیفات
- ۲۲۵ وفات سید احمد فیاض
- ۲۲۶ <۲۱/۲> قطعه ای در وصف آقا سید احمد فیاض و پدرشان آقا سید محمدی فیاض دزفولی از حاج محمدعلی محمدعلی زاده
- ۲۲۸ <۲۱/۳> گوشه ای از گفتارها و رفتارهای فقیه وارسته، عارف بالله، استاد بزرگ اخلاق،

- حضرت سید احمد فیاض - رحمه الله به قلم یکی از شاگردان
- ۲۴۰ <۲۱/۴> احوالات سید احمد فیاض - ره - از محسن قصری زاده
- ۲۴۱ <۲۰/۵> شطری در احوال حجت الاسلام و المسلمین سید احمد فیاض دزفولی - ره -
در بیان تسلیم شدن ایشان
- ۲۴۲ برخی توصیه های معنوی ایشان
- ۲۵۷ <۲۲> سید موسی عالمشاه دزفولی
- ۲۶۲ <۲۳/۱> حبیب الله نظیری دزفولی
- ۲۶۵ <۲۳/۲> غزل استاد محمدحسین حکمت فر در رثای ملا حبیب الله نظیری
- ۲۶۸ <۲۴> ملا شکرالله ضریحی

هر گوهر بوسیله یک شماره از دیگر گوهرها جدا شده است. نظر به اینکه در برخی موارد شاگردان صاحبان ترجمه در قید حیات بودند و به درخواست حقیر پاسخ مثبت داده و قطعه شعر و یا سطوری چند در جهت شناسایی بهتر آن گوهران ارائه داده‌اند آن موارد را ضمیمه آن گوهر نمودم تا از دید یک شاهد واقعی احوال شخص مورد نظر به وصف آید و آن مطلب نیز از مهالک ایام در امان ماند.

و اما آنچه مانع از بهتر بیان شدن موضوع‌ها بود خودداری وابستگان و منصوبانی بود که این کتاب در احوال آنان تنظیم گردیده بود. برخی با جان‌ودل حکایات و اسناد و تصاویر را در اختیار پژوهشگر قرار می‌دادند که زبانم از بیان آن قاصر است و برخی برعکس با ممانعت از اختیار گذاشتن اسناد، ابناي زمانه و آیندگان را از حقایقی محروم ساختند که مسئولیت آن را تا ابدالایام به دوش خواهند کشید. اسناد و مدارک و اجازاتی که اگر می‌بود سطور نگاشته شده بهتر و خوش‌تر می‌درخشید و خوانندگان برخی مطالب را بهتر می‌توانستند قبول نمایند و بر آن صحه گذارند.

و اما مطالب اختصاصی در خصوص هر گوهر به ترتیب ذیل عنوان می‌شود:

<۱> شاه کوثر هندوستانی

مطالبی که تاکنون در خصوص ترجمه احوال شاه کوثر هندی آمده اکثراً تکراری و عمدتاً برگرفته از کتاب ریاض العارفین رضا قلی خان هدایت بود. نویسنده با مطالعه کتب خطی و پیگیری آثار صاحب ترجمه به مواردی برخورد نمود که تاکنون کسی به آن اشاره نکرده است. کتاب خطی جذبه حیدری به سروده احسن بنگالی متعلق به کتابخانه آستان قدس و هدایت السالکین اثر سید صدرالدین دزفولی مواردی را شامل می‌شد که از زندگانی این شخصیت علمی و عرفانی مطالبی را برایمان نمایان کرده‌اند.

<۲> حاجی میرزا حسین بروجردی

وی از زهاد زمانه است که احوال وی جز در آثار سید صدرالدین دزفولی - اعلی الله مقامه الشریف - که نگارنده سال‌هاست به بررسی آثار وی پرداخته‌ام یافت نشده. کتاب

منهج السالکین و وسیله نجات الهالکین از آثاری است که نویسنده آن ناشناس بود و با بررسی‌هایی که صورت گرفت مشخص شد که نویسنده آن بروجردی مذکور است.^۱

<۳> سید عالم شاه هندی

از عرفای بزرگ قرن دوازدهم است و اولاد او امروزه در دزفول باقی هستند. بررسی احوالات او از منابعی مخطوط به دست آمد که نشانه‌هایی از شاگردان او و نسبش را در اختیار محققین و صاحب‌نظران قرار می‌داد که به بررسی آن پرداخته‌ایم.

<۴> سید اسدالله (شاه) موسوی دزفولی معروف به کیمیایی

بررسی احوالات سید اسدالله شاه برای اطلاع از احوال سید صدرالدین دزفولی و شاگردان شاه کوثر هندی حایز اهمیت است. استفاده از خاطرات منقوله توسط استاد حوزه آقای حاج سید احمد فیاض دزفولی -روح الله روحه- در خصوص زندگی ایشان مطالبی در خصوص او مشخص می‌نمود که برای بررسی زندگی او مفید واقع می‌شد. همچنین در خصوص احوالات او در هدایت السالکین سید صدرالدین دزفولی که به صورت خطی است شطری آمده که در ذیل این گوهر عیان می‌شود. بعلاوه سطوری چند که توسط سید صدرالدین ظهیرالاسلام زاده در یکی از کتب خطی نگاشته شده و نمونه‌ای از خط وی که در حاشیه نسخه‌ای مخطوط به دست آمد برخی زوایای زندگی او را مشخص می‌نماید.

<۵> حاشیه بر زندگینامه سید صدرالدین دزفولی

زندگینامه مورد نظر، نگاشته دکتر سید موسی گوشه‌گیر است که به جهت مقدمه معراج المومنین اثر سید کاشف (چاپ ۱۳۲۶ عالمشاه دزفول) تقریر شده و یکی از منابع خوب و معتبر در خصوص احوالات سید صدرالدین دزفولی است لکن برخی موارد ایرادات و کاستی‌هایی دارد و در بعضی جای‌ها از تصحیف به دور نمانده است. حاشیه نگارنده سطور بر این اوراق و تصحیح ایرادات با دلایل متقن محتوای این گوهر است.

^۱ -نگارنده مقاله‌ای برای شناسایی این اثر نگاشته و در مجله نامه بهارستان در بهمن‌ماه سال ۱۳۹۲ به چاپ رسانید.

<۶> شیخ سلیمان عاملی

یکی از شاگردان سید صدرالدین دزفولی است که حکایتی در خصوص وفات ایشان زینت بخش گوهر مذکور شده است. از جمله نوآوری‌های این بخش کتاب می‌توان به محل دقیق دفن ایشان و اولاد ایشان اشاره کرد.

<۷> ملا غلامرضا شهی دزفولی

از عرفاء و زهاد زمانه و شاگرد سید صدرالدین دزفولی است. حکایاتی در خصوص زندگی ایشان منقول از سید احمد فیاض دزفولی نقش تاریخی ایشان را در عرفان بیان می‌کند. همچنین به درخواست نگارنده استاد محمدحسین حکمت فر سطورى در خصوص ملا غلامرضا شهی نگاشتند که به ضمیمه این بخش می‌آید.

<۸> سید محمدرضا سید بن سید اسماعیل شاهمیر

برخی حکایات منقوله در خصوص ایشان و همچنین سیره و احوالات ایشان که تاکنون در جایی یافت نشده به نقل از مرحوم سید احمد فیاض دزفولی -رحمه الله- از نوادر این گوهر است که به انضمام خط و مهر او که توسط نگارنده در یکی از کتب خطی کشف شده است به نمایش گذارده می‌شود.

<۹> حاجی عبدالوهاب مرشد دزفولی همدانی

یکی از عرفای گمنامی که اخیراً <۱۴۳۶ قمری> به احوال وی دست یافتیم حاجی عبدالوهاب مرشد دزفولی همدانی است. شرح احوال او در نسخه دست‌نویس سید محمدعلی امام اهوازی بود که در تحقیقاتی که به همراه دوست عزیزم جناب آقای امین قزلباشان در تاریخ دزفول و نسب خاندان‌های گرجی تبار انجام می‌دادیم به دست آمد.

<۱۰> آقا سید محمدعلی نجفی دزفولی

بررسی احوالات ایشان و اشاره به اشتباهات تاریخی در خصوص تاریخ تولد و وفات وی و ارتباطش با حاج شیخ حسنعلی نخودکی و ذکر اولاد او که در کتاب سادات گوشه مغفول مانده بود از مطالب مندرج در این گوهر است.

<۱۱> باباتقی دزفولی

از عرفای معاصر است که در دزفول متولد و در همانجا فوت نمود. محقق ارجمند آقای محمدحسین حکمت فر پس از تحقیق جامعی که در خصوص احوال و اشعار باباتقی متخلص به مظهر نموده بود در سال ۱۳۶۸ شمسی دیوان او را چاپ کرد. پس از آن حکایات و اشعاری توسط گروهی از دوستان باباتقی به آقای حکمت فر رسید که لازم بود در مجموعه‌ای تنظیم و باز نشر شود. به درخواست وی زندگینامه باباتقی که مقدمه دیوان او بوده تنظیم و با درج حکایات تازه نقل شده و اشعار نویافته در این مجموعه تکمله ای بر دیوان باباتقی را گردآوردیم.

<۱۲> حاج سید اسدالله گوشه‌گیر دزفولی (ملقب به زین‌الدین)

احوالات سید اسدالله گوشه‌گیر دزفولی ملقب به طیب دزفولی بالأخص از منظر عرفانی در جایی دیده نشده است. صاحب الذریعه یعنی آقابزرگ طهرانی برخی از کتب موجود در کتابخانه ایشان را ذکر کرده است. سید محمدعلی امام اهوازی در سادات گوشه و همچنین نویسنده علماء و روحانیت دزفول به مواردی در خصوص زندگی ایشان اشاره نموده‌اند. همچنین در خصوص محل دفن ایشان سید موسی عالمشاه در مقدمه دیوان مجنون اشاراتی دارد. ارتباط ایشان با عرفای وقت و ذکر برخی از شاگردان او که نگارنده در تحقیقات میدانی بدان‌ها دست‌یافت و دیگر نوادر تاریخی از مواردی است که بررسی زندگی ایشان را ضروری می‌نمود و در ذیل این گوهر می‌آید.

<۱۳> سید مهدی بن سید محمدرضا-ملقب به میرزا جان-

زندگینامه و شرح احوالات سید مهدی میرزا جان متأسفانه در کتاب سادات گوشه به‌اختصار بیان شده و خواننده را در خصوص احوال ایشان راضی نمی‌کند. این مسئله باعث شد که نگارنده سلسله نسب وی و اولاد او را مشخص نموده و به شیوه‌ای نوین تنظیم نماید تا تکمله ای بر اولاد ایشان در کتاب سادات گوشه شود. جهت بهتر مشخص شدن نسب نامه عنوان می‌شود که اعداد یک و دو و سه و ... اولاد اویند و a.b.c. و ... از هر

یک از فرزندان ایشان منشعب شده و نوه‌های ایشان می‌شوند و $a/1$, $b/1$ به‌طور مثال شامل فرزندان نوه‌های ایشان هستند.

<۱۴> کرسی نامه و زندگینامه درویش شکرالله کرمانی

کرسی نامه و زندگی نامه درویش شکرالله کرمانی که در دیوان وی موسوم به نغمه مشتاق با عنوان شجره‌نامه بیان شده است در این گوهر آمده است. نظر به نایاب بودن این زندگینامه و از طرفی بستگی معنوی سید محمد فیاض - که احوالاتش در گوهرهای بعدی مندرج است - و سید محمدعلی عالمشاه صاحب دیوان مجنون ناگزیر از درج زندگینامه خود نوشت وی شدیم. نظر به اینکه دیوان نغمه مشتاق در زمان حیات ایشان چاپ شده بود شامل تاریخ وفات و خلیفه ایشان نمی‌شد که تکمله ای به آن ترجمه اضافه شده و آن را گوهری مستقل نامیدیم. همچنین حکایاتی منقول از درویش شکرالله و درویش غلامحسین کرمانی والدش که در نسخه‌ای مخطوط موجود در کتابخانه ملی به دست آمد و مخمسی از غزل درویش شکرالله را که مجنون دزفولی تضمین کرده بود به این بخش منضم شد.

<۱۵> میرمنصورعلیشاه هندی چشتی (قرن چهاردهم قمری)

یکی از عرفای سلسله چشتیه که احوالش در تراجم نیامده میرمنصورعلیشاه چشتی است. شطری از احوال او در این گوهر بیان شده است.

<۱۶> ملا محمد رضا صباغ دزفولی (متوفی ۱۳۵۰ قمری)

از عرفای نعمت الهی است و احوالات او در کتاب کشکول نظیری آمده است. در این بخش مختصری از احوالات او که در منبعی نیامده و حاصل تحقیقات نگارنده است تقریر می‌گردد.

<۱۷> سید محمدعلی جعفریان دزفولی - قدس الله سره - (متوفی ۱۳۸۱ قمری)

یکی از علمای متأخرین در بلده دزفول که جزء سادات گوشه می‌باشد سید محمدعلی جعفریان است. وی صاحب کرامات بوده و احوالات او به‌صورت مختصری در

تاریخ علماء و روحانیت دزفول آمده است. تحقیقات صورت گرفته از خانواده وی و بررسی تاریخ تولد و وفات او و همچنین کتابشناسی آثارش توسط نگارنده به صورت مفصل تهیه شد که در این گوهر مندرج می گردد.

<۱۸> سید علی مبدأ درویش تهرانی

وی از عرفا و متصوفه متأخر بوده و حکایات بسیاری از ایشان توسط شاگردانش بیان شده است. نگارنده به وسیله مصاحبه با چندی از شاگردان او زندگینامه ای تهیه نموده است. این زندگینامه حاصل مصاحبه هایی است که راقم با آقایان سید احمد فیاض دزفولی، محمدحسین حکمت فر، سعید ساعی، سید محمد مهدی جزایری، سید موسی عالمشاه، محمدحسن بهروز، محمدعلی محمدعلی زاده و دیگران انجام داده است. گرچه اختلاف نظر در خصوص زندگی سید مبدأ در برخی مسائل یافت می شود، لیکن نگارنده وظیفه تاریخی خود می دانست که به بررسی احوالات ایشان از منظر ترجمه نویسی پرداخته و به صورت تحلیلی مطالبی را واکاوی نماید. امید است که تهیه زندگینامه وی مورد توجه صاحب نظران واقع شود و در صورتی که برخی آن را مورد تأیید ندانند با بیان استدلال برای نگارنده مکتوب نمایند.

<۱۹> حاج سید محمد فیاض دزفولی

یکی از علماء و عرفای متأخرین و شاگرد و خلیفه سید اسدالله گوشه گیر است. بررسی احوالات ایشان در جایی نیامده و زندگینامه ایشان حاصل کار و تحقیق نگارنده است. به دنبال زندگینامه از وی، قطعه شعری که توسط یکی از دوستانشان بیان شده است درج گردید.

<۲۰> سید حسن صفوی اهوازی

از متصوفه اهواز بود که در دهه اخیر فوت نموده و احوالش در کمتر کتابی مشاهده می شود فلذا با همکاری یکی از دوستانشان ملقب به هدایت علیشاه احوال مختصری از وی تنظیم گردید و در گوهر بیستم این کتاب قرار گرفت.

<۲۱> سید احمد فیاض دزفولی

از عرفا و علمای متأخر و صاحب اجازه از اساتید حوزوی و عرفانی بوده است. زندگی ایشان در طی مصاحبه‌ای که با وی قبل از فوت داشتیم تنظیم گردید و به جهت بررسی احوال ایشان از دیدگاه‌های مختلف از دوستان ایشان خواهش نموده تا شطری از احوال وی را نگاشته و به بنده تحویل دهند که به دنبال زندگینامه تنظیم شده توسط نگارنده ویراستاری و درج گردید.

<۲۲> سید موسی عالمشاه دزفولی

از فرهنگ دوستان و کسانی که نقش مهمی در تاریخ معاصر دزفول داشتند سید موسی عالمشاه دزفولی بودند. احوالات ایشان با توجه به مصاحبه‌هایی که با وی داشتیم و مشاهدات این حقیر تنظیم و اسامی کتبی که ایشان تألیف نموده و یا در نشر آن سعی و اهتمام داشتند در حد امکان جمع‌آوری و درج گردید.

<۲۳> حبیب‌الله نظیری دزفولی

یکی از نویسندگان متأخر دزفول که سهم بزرگی در حفظ تاریخ و نشر فرهنگ این خطه داشت مرحوم حبیب‌الله نظیری دزفولی است. نگارنده به مناسبت اولین سالگرد وفات او زندگینامه‌ای تدوین کرد. نظر به اینکه ثبت این زندگینامه در یک کتاب بهتر می‌نمود فلذا آن را به این کتاب منضم ساخت تا از مهالک ایام در امان ماند.

<۲۴> ملا شکرالله ضریحی

از شعرا و عرفای گمنام و شارح مثنوی که در سنوات اخیر به دیار باقی شتافت. استاد حکمت فر شطری در احوال او نگاشته بود که درج آن در این مجموعه خالی از لطف نبود.

در خاتمه لازم است ذکر شود که حقیر از اصحاب دانش و بینش متوقع است که چون کتاب مذکور را مطالعه فرمایند و لغزشی به شرف حضورشان مشاهده گردد و یا اضافه و نقصانی در مطالب مندرج در کتاب ملاحظه نمایند نگارنده را ارشاد فرموده و با تذکر موارد لغزش را مکتوب نموده و این حقیر را بی‌اگاهانند. در پایان از افرادی که در

گردآوری و تهیه و تنظیم این کتاب همکاری فرمودند آقایان مهندس سید محمدرضا فاطمی، محمدحسین حکمت فر، حاج محمدعلی محمدعلی زاده، حجه الاسلام و المسلمین حاج سید کاظم بیضا-ادام الله ظلّه-، حجه الاسلام و المسلمین شیخ محمدباقر عاملی، مهندس سید محمدرضا فیاض، حاج محمود مستوفی، حمید فرخ نیا، محسن قصری زاده، و مهندس محمد پورنعمت کمال تشکر را دارم.

والسلام خیر ختام

حسین نصیرباغبان^۲

هفدهم دی ماه یک هزار و سیصد و نود و پنج هجری شمسی

^۲ - پست الکترونیکی نویسنده:

hosein.nasir@gmail.com

تذکرہ

گوهران شب چراغ

<۱>

شاه کوثر هندی

از عرفای سلسله جلیله شطّاریه است که نسب عرفانی آنان به امام صادق(ع) می‌رسد. از حاشیه‌ای که بر یکی از نسخ نوشته است بر می‌آید که وی در سنه ۱۱۵۱ق از هندوستان به نجف اشرف آمده است. در نجف اشرف تعدادی از علماء و فضلا به خدمتش رسیدند و از او تلقین ذکر یافتند. در احوالات آقا محمد هاشم درویش است که از وی دستور ذکر یافت.^۱ همچنین سید اسدالله کیمیایی دزفولی - معروف به شاه- در نجف از او اجازه ذکر یافته است.^۲

رضا قلی‌خان هدایت در تذکره ریاض العارفین در خصوص شاه کوثر هندوستانی چنین می‌گوید:

از اعظم مشایخ سلسله علیه شطّاریه است که به واسطه جناب سلطان العارفین ابایزید بسطامی از حضرت امام الصامت و الناطق جعفر بن محمد الصادق(ع) ناشی شده. غرض جناب شاه کوثر از موطن خود مسافرت کرده و روی به سیاحت ملک ایران آورده، به زیارت عتبات عالیات عرش درجات مشرف شده در آن ولایت و سایر ولایات به تربیت طالبان راه طریقت اشتغال داشت...^۳

۱- استخری، احسان الله علی؛ اصول تصوف، تهران، معرفت، ۱۳۳۸، ص ۴۶۵

۲- دزفولی، سید صدرالدین؛ هدایت السالکین، نسخه خطی کتابخانه محمدحسین حکمت فر، ص ۴۹

۳- هدایت، رضا قلی‌خان؛ ریاض العارفین، تصحیح ابوالقاسم رادفر و گیشا اشیدری، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، ۱۳۸۸، ص ۵۸۴

صاحب گلزار جاویدان در خصوص او چنین گوید: «کوثر هندوستانی، از اکابر و مشایخ سلسله شطاریه بوده و از هندوستان به عزم عتبات عالیات حرکت و در ولایات ایران هم به تربیت طالبان راه طریقت می پرداخته ...»^۱ کتاب ریحانه الادب نیز عبارتی شبیه گلزار جاویدان دارد و مطلبی اضافه ننموده است.^۲

از اشعار اوست:

رباعی

- یک نشان خوشدلی عشاق را از دو عالم رنج ما رنجیدن است
بر حق آگاهی دلیل عارفان بی خبر از خویشتن گردیدن است^۳
- کوثر چه خوش است عیش تنها کردن در بسته به روی غیر و دل وا کردن
آموخته ام ز مردم دیده خویش در خانه نشسته سیر دنیا کردن^۴

شاه کوثر هندی در مجالس ادبی که در روزهای پنج شنبه در منزل پدر سید محمد بن سید زین الدین حسنی (متوفی ۱۲۱۶ق) ساکن نجف برگزار می شده شرکت می کرده است. فرزند شاه کوثر به نام میرزا ابوالحسن نیز در این مجالس همراه پدر بوده است. ذیل ترجمه سید محمد حسنی تعداد زیادی از کسانی که در این مجلس شرکت می کردند آمده است که نشان دهنده ارتباط شاه کوثر با این افراد و نشست و برخاست او با علمای وقت ساکن نجف است.^۵

۱- هدایت، محمود؛ گلزار جاویدان، جلد سوم، بی نا، بی جا، ص ۱۱۸۵

۲- مدرسی تبریزی، محمدعلی؛ ریحانه الادب، جلد پنجم، تهران، کتابفروشی خیام، ۱۳۶۹، ص ۱۰۱؛ همچنین را اطلاعات بیشتر ر.ک: فرهنگ سخنوران، خیامپور، تبریز، ۱۳۴۰، ص ۴۹۱

۳- هدایت، رضا قلی خان؛ همان، ص ۵۸۴

۴- هدایت، محمود؛ همان

۵- ر.ک: محمد حرزالدین، معارف الرجال فی تراجم العلماء و الادباء، علقه محمدحسین حرزالدین، الجزء الثانی، طبعه الاولى، مکتبه آية الله العظمی المرعشی النجفی، قم، ۱۴۰۵، ص ۳۳۴

آثار شاه کوثر هندی:

۱- آقا بزرگ طهرانی در الذریعة الی تصانیف الشیعة در شماره ۶۰۸۴ دیوان شعری را بنام «دیوان کوثر هندی» نام می برد^۱ ولی اثری از چنین دیوانی در کتابخانه های خطی کشور یافت نشد.

۲- قطعه ای منظوم در توصیف کتاب جذبه حیدری اثر احسن بنگاله ای:

همچنین صاحب الذریعه از اثری به نام جذبه حیدری از شخصی به نام عبدالعلی خان احسن بنگالی متخلص به نیشابوری نام می برد که شاه کوثر در زمانی که قصد سفر از هندوستان به نجف اشرف داشته است در سال ۱۱۵۱ق آن را مشاهده کرده و چند بیتی در خصوص آن سروده است. ماده تاریخ درج شده توسط شاه کوثر چنین بوده است:

به تو احسن احسنت مولی بود (یعنی سال ۱۱۵۱)^۲.

این نسخه متعلق به کتابخانه عبدالحسین بیات است و امید بود که بتوان دستخط شاه کوثر را به دست آورد ولی نسخه آستان قدس نیز به خط کاتبی به نام محمد بود. شاعر مورد نظر یعنی احسن بنگالی اشعار سروده شده در مدح حضرت علی (ع) را به شاه کوثر هندوستانی نشان می دهد و او نیز تکمله ای بر آن می سراید. با این حال احسن بنگالی نیز مقدمه ای بر این تکمله به صورت نظم در آورده است.

خاتمه جذبه حیدری به نظم احسن بنگالی و اشعار شاه کوثر هندی چنین است:

۱- آقابزرگ الطهرانی، محمد محسن: الذریعه الی تصانیف الشیعه، القسم الثالث من جزء التاسع، الطبعة الثالثة، دارالاضواء، بیروت، ص ۹۲۳

۲- ر.ک: همان، جلد ۱۹، ص ۱۴۶ و فهرست نسخه های خطی آستان قدس رضوی، احمد گلچین معانی، جلد ۷، قسمت اول، ۱۳۴۶، مشهد، چاپخانه طوس، ص ۳۱۸

قطعه‌ای تاریخی است که قدوة السالکین شاه کوثر ...^۱

[اشعار احسن بنگالی در چگونگی نامگذاری کتاب توسط شاه کوثر هندی]

خدا دوست مردی ز اهل کمال	به علم و عمل صاحب حال و قال
ز صهبای عرفان سرش مست شوق	به اهل طلب چاشنی‌بخش ذوق
ز فاتح ملقب به کوثر شده	از او فتح بابش میسر شده
به عزم طواف نجف بسته بار	شرف بخش بنگاله گشت از گذار
ز دیدار آن رشک مهر منیر	دل‌م ذره‌سان شد به مهرش اسیر
از این تکمله چون به سمعش رسید	به صد خواهش آن را طلب کرد و دید
به لب کریمان صاحب‌نظر	خزف بر خزه‌ها شمرده گهر
بگفت از سر علم و دانشوری	سزد نام آن جذبه حیدری
چه نامی به الهام از این نام کرد	توجه به تاریخ اتمام کرد
رقم کرد در ضمن تاریخ سال	ستایش فزون گرچه از قدر حال
به معجز چه کرده ز طبعش ظهور	رقم کردنش را شمردم ضرور
به اعجاز ساقی کوثر چنین	نمودم رقم کوثر پاک دین

[تکمله شاه کوثر هندی]

زهی رتبه احسن آن رشک بدر	مخاطب به عبدالعلی‌خان ز قدر
سخن‌دان سخن‌گو سخن‌آفرین	بر او آفرین آفرین آفرین

^۱بقیه عبارت ناخواناست.

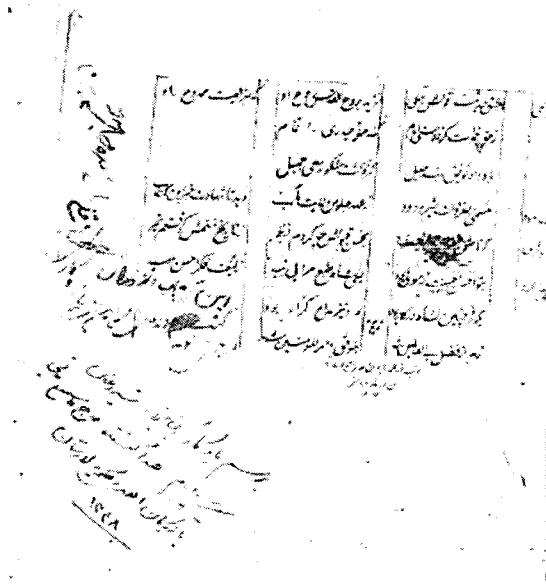
بیانش سراسر فصاحت نظام	کلامش به نهج البلاغه تمام
کلام آفرین گشته او را ادیب	ز ناطق به وحیش رسیده نصیب
... حقّ علی	به طبق حدیثی است قولش جلی
مویّد به روح القدس روح او	که سرّ الهی است ممدوح او
ز حق خواست کز دوستی امام	کند حمله حیدری را تمام
به او داد توفیق ربّ جلیل	کز او گشت مشکور سعی جمیل
... طرف نمود	مسمّی به غزوات شیر ودود
ز عهد جلوس ولایت مآب	دهد تا شهادت خبر این کتاب
... شاه کوثری	که نامش دهم جذبه حیدری
به حسن قبولش چه کردم نظر	ز تاریخ ختمش گرفتم خبر
... برگی‌ها خرد ^۱	به تو احسن احسنت ز مولی بود
بسی شاه طبع مرا بی نبید	ز کیفیت فکر احسن رسید
به کوثر چنین نشئه در کار بود	که او نیز مدّاح کرار بود

تمّ [التکملة شاه کوثر الهندی]

تمام از فضل ربّ العالمین شد به توفیق امیرالمومنین شد
کاتب نورمحمد دین پناه بن ملا حق محمد ... خان یوم سه شنبه ۲۵ صفر ۱۲۱۵^۲

۱- متأسفانه این مصرع و مصرع‌های مشابه قبل در صحافی نیامده و امکان باز خوانی آنها وجود ندارد.

۲- احسن بنگالی، جذبه حیدری، نسخه خطی، آستان قدس، شماره ۲۴۱۰۵.

تصویر ۲- صفحه پایانی جذبه حیدری - کتابخانه آستان قدس رضوی
(به شماره ۲۴۱۰۵)

<۲>

حاجی میرزا حسین بروجردی

از زهاد زمانه و از بزرگان ادب و عرفان و از واصلان حقیقت و صاحبان کشف و ایقان در دوره زندگی آقا میرزا حسین بروجردی است. از تاریخ تولد و وفات وی اطلاع دقیقی در دست نداریم ولی می‌دانیم که استادش آقا حسین خوانساری^۱ است و در سنه

۱- از نظر مؤلف منظور از آقا حسین خوانساری، حسین بن ابی القاسم خوانساری است که متوفی ۱۱۹۱ ق بوده و نه آقا حسین بن جمال الدین شهریه که متوفی ۱۱۲۱ ق است، زیرا از نظر تطابق زمانی چنانچه حاجی میرزا حسین بروجردی اواخر عمرش را همزمان با دوران جوانی سید صدرالدین کاشف دزفولی (۱۱۷۴-۱۲۵۸ ق) سپری نموده باشد بایستی بین یک یا دو نسل پیش از او باشد که تولدش در دهه ۱۱۴۰ یا ۱۱۵۰ ق واقع می‌شده است و حتی صباوت وی نیز نمی‌تواند با دوران کهنوت آقا حسین بن محمد بن حسین خوانساری (متوفی ۱۱۲۱ ق)

۱۱۹۴ق زنده بوده است. وی در اواخر دوره صفویه متولد شد. نظر به اینکه شاگرد آقا حسین خوانساری بوده است باید قسمتی از تحصیلات او در اصفهان سپری شده باشد. از تالیفات اوست اول کتاب *منهج السالکین و وسیله نجات الهالکین*^۱ و دوم شرح حدیث *من عرف نفسه فقد عرف ربه*. تنها منبع ما در شناسایی وی آثار سید صدرالدین کاشف دزفولی است که از احوالش با خبر بوده است. اینکه بین میرزا حسین بروجردی و آقا سید صدرالدین دزفولی ملاقات حضوری صورت گرفته است واضح و مشخص نیست لیکن آقا سید صدرالدین کاشف در کتاب *هدایت السالکین* گوید که تالیفاتش را از ورثه او به وسیله بیع خریده چون آوازه زهد او را شنیده است. سید صدرالدین دزفولی در *هدایت السالکین* در خصوص آقا حسین بروجردی چنین گوید:

و دیگر قدوة الزاهدین، زبده العارفین، سلالة العابدین حاجی میرزا حسین بروجردی -رحمه الله- در عصر خود به زهد و سلوک راه حق یگانه بود و ریاضات شاقه کشیده چنانکه از حال او نقل می‌کنند که در اوقاتی که اسماعیل‌خان زند به بروجرده آمده و قوافل بسیار تاخت و تاراج نموده و امر شهر از ملبس و مآکل آن مشتهبه شده به سبب تخلیط حرام و حلال با هم، می‌گفتند که حاجی از آن وقت تا زمان فوت او از مأکولات و ملبوسات بروجرده اجتناب نموده و قریب به هفت سال

همزمان بوده باشد. پس بنابراین شخصی باید به همین نام در بین خوانساری‌ها باشد که نامش حسین و ملقب به آقا حسین خوانساری باشد که در این دوره به سید حسین الموسوی (ر.ک: سید مهدی بن رضا، ضیاء الابصار فی ترجمه علماء خوانسار، الجزء الاول، الطبعة الاولى، انصاریان، قم، ۱۳۸۲، ص ۶۵۰) برخورد می‌کنیم و احتمال قریب به یقین ایشان را می‌توان استاد حاجی حسین بروجردی صاحب کتاب *منهج السالکین* دانست.

۱- که در اکثر کتابخانه‌های خطی کشور موجود است (اول کتابخانه ملی تهران به شماره ۵-۱۲۹۰۹؛ دوم کتابخانه دانشگاه تهران به شماره ۳۸۰۸؛ سوم کتابخانه مجلس شورای اسلامی به شماره ۲۱۲۱؛ چهارم کتابخانه مرعشی به شماره ۱۵۲۸) و نگارنده توفیق شناسایی مولف این رساله بنام حسین بروجردی را در قالب یک مقاله داشته است که در مجله نامه بهارستان (در ۱۳۹۳ شمسی) به طبع رسید.

اکتفاء به آب برنجی که از کرمانشاه می‌آوردند می‌نمود و باغچه‌ای داشته که آبیاری آن به دست خود نموده و صائم الدهر و قائم اللیل بوده از اتفاقات حسنه تالیفات او تماماً- حتی مسوده‌های آن- به عنوان شراء از ورثه آن مرحوم به این حقیر رسیدند در تمام مؤلفات خود تصریح نموده به حقیقت این طایفه و ستایش ایشان کرده و مذمت متشبهان به این گروه [عرفا] را نموده